

Historie, současnost a budoucnost klamání v bojové činnosti

Uvedený článek je navazujícím na články zveřejněné ve VR číslo 10/93, 2/94, 3/94 a 6/94. Jeho obsahem je zamyšlení se nad historickými kořeny, současným stavem a tendencemi možného vývoje značně opomíjeného prvku vojenského umění, kterým je klamání.

* * *

Ze studia dějin válek a analýzy velkých operací či bitev vyplývá mimo jiné závěr, že jejich úspěch byl v mnoha případech ovlivněn souhrnem opatření, zahrnujících jak **zastírání** skutečného stavu a činnosti vojsk i objektů na válčišti před všemi druhy průzkumu protivníka, tak i **klamání** protivníka o situaci a záměrech vlastních vojsk. Často se o výsledku boje nebo operace rozhodovalo v samém počátku příprav - **při tvorbě zámyslu**. Obě bojující strany se snažily svého soupeře **oklamat**, a tím přispět k vytvoření výhodných podmínek pro dosažení vítězství. Překvapení v čase, prostoru, síle úderu, intenzitě či způsobu vedení bojové činnosti bylo mimo jiné dosahováno tím, že se před protivníkem podařilo část informací o rozmístění a zámyslu činnosti vlastních vojsk **utajit** nebo **zkreslit**, že se některými záměrnými dezinformacemi podařilo protivníka **zmást**. V dosavadní teorii a praxi vojenského umění se tato opatření ve svém celku zahrnují pod pojmy **taktické maskování** na taktickém a **operačním maskování** na operačním stupni velení. Vývoj způsobů a prostředků maskování má svou historii.

■ Historie maskování

Jedním z jeho důležitých opatření se stalo **skrytí**. Postupně se propracovávaly efektivnější způsoby a vyvíjely se prostředky maskování.

Např. v době Ludvíka XIV. obyvatelé městečka Besançon, které bylo obklíčeno Francouzi, rozprostřeli široké plátno nad mostem z města do pevnosti, a tím jej skryli před útočníkem. Petr I. oklamal Švédy a zvítězil v Poltavském boji v r. 1709 uplatněním řady maskovacích opatření včetně toho, že převlékl gardový Novgorodský pluk do uniforem branců ruské armády. Tento příklad z historie dokumentuje, že použitý způsob přesahuje prosté skrývání. Napoleon Bonaparte při tažení do Egypta v roce 1798 rozšířil zprávu, že má v úmyslu proplout Gibraltarem a vysadit se v Irsku, čímž se vyhnul srážce se silnějším anglickým loďstvem. Jde o názorný příklad **dezinformace**, která se vyvíjela jako další způsob maskování. Kutuzov při odchodu vojsk po Borodinské bitvě nařídil, aby celou noc hořely ohně na opuštěných pozicích, a tak oklamal Napoleona, který ráno ruskou armádu

neobjevil. Zde jde o první pokusy v uplatnění dalšího způsobu maskování a tím se stala **imitace**. V letech 1854-1856 se objevily předchůdkyně vertikálních masek, kterými námořníci a dělostřelci zakrývali střelny svých děl. V sedmdesátých letech 19. století se objevily klamné dělostřelecké baterie a jiné objekty. V mnohých armádách se budovaly ženijně-maskovací jednotky. Ke konci 19. století došlo k rozvoji horizontálních masek, vytvářely se klamné železnice, sklady a další objekty. Začaly se široce využívat dýmové clony.

K dalšímu rozvoji způsobů a prostředků maskování došlo v letech 1. světové války. Souvisí to se zavedením dělostřelectva s delším dostřelem a vyšší přesností, širším použitím vzdušného průzkumu, čímž se výrazně rozšířily možnosti protivníka působit do větší hloubky. Tím byla vojska nucena se skrývat a klamat nejen na předních pozicích, ale i ve větší hloubce, v prostorech rozmístění záloh, objektů týlu apod.

2. světová válka znamenala široké využívání skrytí, imitace, demonstrační činnosti i dezinformace a dalších způsobů maskování. Základní příčinou byl další rozvoj prostředků průzkumu, který umožňoval fotografovat objekty s vysokou rozlišovací schopností. Podrobně a široce je v literatuře popsána činnost sovětského velení, kterému se podařilo oklamat hitlerovská vojska při obraně Moskvy a ve všech následných větších operacích. Např. v jasko-kišiněvské operaci bylo použito více než 215 000 m² horizontálních masek a byly vybudovány stovky klamných prostorů a objektů. I německá armáda používala různé způsoby maskování. Mnohé podzemní závody, letiště, velitelská stanoviště a jiné objekty fungovaly prakticky do konce války. Stejně známá jsou opatření prováděná západními spojenci před vyloděním v Normandii, kde bylo použito kombinace dezinformace, imitace, skrytí, ale i demonstrační činnosti.

Těsně po 2. světové válce a následně v 50. a 60. letech pozornost k realizaci maskování částečně ochabla v souvislosti s objevem jaderné zbraně a její vysokou ničivostí. Zrodil se názor, že ani maskování nemůže odvrátit zničení objektů. Po černobylské katastrofě a katastrofě Challengeru se mezinárodní veřejné mínění, včetně pozornosti zodpovědných politiků, začalo přiklánět k myšlence nepoužití jaderných zbraní v průběhu bojové činnosti. Tato skutečnost znamenala opětovou intenzifikaci rozvoje klasických konvenčních prostředků ničení, především **vysoce přesných zbraní**, a následně i široké uplatnění způsobů maskování k zastírání a oklamání protivníka.

S úspěchem bylo používáno téměř ve všech lokálních konfliktech po 2. světové válce. Nejmarkantnější to ukazují poznatky a hodnocení vojenských operací z války v Perském zálivu. Spojeneckým silám se podařilo utajit skutečný směr hlavního úderu a na druhé straně irácká armáda ve velké míře použila různých maket bojové techniky a jiných klamných cílů k maskování vlastních sil a prostředků. Příprava a vedení bojové činnosti v Perském zálivu potvrdily i význam metod psychologického působení zejména dezinformačních opatření, která mohl okusit na vlastní kůži každý tehdejší posluchač rozhlasu a televize na celém světě. V tomto konfliktu byla bezesporu demonstrována nezbytnost těsné součinnosti všech způsobů maskování na strategické, operační i taktické úrovni.

Vědeckotechnická revoluce ve vojenství vedla k neobyčejnému nasycení současných armád různými druhy bojové techniky. Se vznikem umělých družic

Země vzrostly možnosti průzkumu, který využívá radiolokačního, tepelného i optoelektronického pásma spektra elektromagnetických vln. Vyvíjejí se prostředky ničení, které pracují v režimu „vidím-ničím“. Tyto a jiné skutečnosti mají vliv na charakter vedení bojové činnosti, který se vyznačuje velkou dynamikou, vysokou manévrovostí, přesností palby, smazáváním rozdílu mezi frontou a zápolím a dalšími rysy.

Takové převratné změny vyvolávají potřebu změnit některé principy a zásady vojenského umění.

■ Současný stav teorie a praxe

Při podrobnějším studiu ustanovení v současnosti platných předpisů řešících oblast maskování, resp. operačního maskování (Oper-1-4 z roku 1969, Žen-2-5 z roku 1987 a jiných) nelze přehlédnout, že nejasně stanovené rozhraní mezi cílem operačního maskování a úkoly k jeho dosažení, nejednotný výklad obsahu základních pojmů, především maskování, operačního maskování, zastírání, klamání, skrytí a způsobů maskování, resp. klamání či klamně činnosti mohou být jednou z příčin stagnace celé problematiky operačního maskování, resp. maskování v bojové činnosti obecně.

Rozvoj sil a prostředků operačního maskování není řešen komplexně a je tendence vyvíjet a vybavovat vojska převážně prostředky k zastírání, resp. skrývání před průzkumem protivníka. Malá pozornost je věnována vývoji maket a různých čidel k oklamání průzkumu a samonaváděcích střel a raket protivníka. Připravenost velitelů, štábů a vojsk k operačnímu maskování není na dobré úrovni. Velitelé nedoceňují jeho význam v bojové činnosti a podřízení nejsou dostatečně vedeni ke zvládnutí a následnému procvičování této činnosti. Neúměrné utajování, malá pozornost věnovaná výzkumu, nedopracování vševojskových předpisů, neprocvičování a nehodnocení problematiky v rámci přípravy štábů a vojsk k dosažení tohoto stavu přispívají.

Diskuse v odborném tisku naráží na zásadní problémy nejen v terminologii a strukturalizaci operačního maskování v teorii, ale i na problémy realizace opatření operačního maskování v praxi operačních štábů. V armádách NATO se o rozpracování teorie maskování, resp. klamání (anglicky *deception*) snaží teprve od roku 1985 a současné výsledky představují utříděné zhodnocení dosavadních zkušeností. Klamání se podle jejich názorů chápe spíše jako činnost vojsk a ne jako zvláštní druh zabezpečení bojové činnosti.

Základní předpis pro řešení problematiky (Oper-1-4) byl v roce 1969 vydán jako prozatímní a dodnes nebyl dopracován do konečné podoby. Prostým porovnáním obsahu definic v něm mezi sebou a jejich srovnáním s definicemi dalších předpisů a pomůcek lze najít množství nepřesností, které napomáhají k celkovému pojmu chaosu.

Ztotožňování taktického maskování s pouhým zastíráním nebo pozměňováním (deformováním) vnějšího vzhledu objektů, techniky a prostorů rozmístění a činnosti vojsk k oklamání a ztížení činnosti všech druhů průzkumu protivníka (v Oper-1-4, str. 18 a po 18 letech znovu se objevující v Žen-2-5, str. 17) zkomplikovalo řešení jak teoretických, tak i praktických otázek. Pojem

„operační maskování“, zavedený překladem ruského pojmu „operativnaja maskirovka“, plně nevystihuje cíl činnosti a vytváří dojem, jakoby se klamání plánovalo, organizovalo a provádělo jen na operačních stupních.

Podřizování klamání a vedle něj zastírání (skrytí) pojmu maskování se jeví jako zavádějící v tom smyslu, jakoby se zastíráním (skrytím) protivník neklamal. Zařazení dezinformace do maskování nemá logické opodstatnění. Jednoznačné zařazování operačního maskování, resp. klamání „jen“ do zabezpečení bojové činnosti se jeví jako nedoceňování jeho významu pro dosažení cíle bojové činnosti.

V rámci vytváření nové teorie vojenského umění pro soudobé podmínky bojové činnosti se jeví jako potřebné **nově stanovit místo klamání v systému bojové činnosti, cíl, hlavní úkol, způsoby a formy jeho provádění.**

Ujasnění obsahu základních pojmů a pochopení vztahů mezi nimi je proto pravděpodobně podmínkou pro přehlednější systematizaci celé problematiky a následné rozpracování pro činnost na taktických a operačních stupních. Varianta řešení nové strukturalizace celé oblasti byla obsahem článků ve VR č. 10/93 a 2/94. Pro připomenutí čtenářům lze zopakovat podstatu, která je založena na změně vztahu podřízenosti maskování a klamání:

Klamání je specifická činnost organizovaná veliteli (štáby) a následně jimi a vojsky prováděná v průběhu přípravy a vedení bojové činnosti s cílem v souladu s vlastními záměry ovlivnit rozhodovací proces protivníka vytvořením klamného obrazu vojenských skutečností.

Cíle klamání se dosahuje dvěma základními způsoby:

- **maskováním**, při kterém se různorodými formami (skrýváním, zastíráním a předstíráním) mění reálný obraz vojenských skutečností použitím masky a
- **dezinformováním**, které spočívá v záměrném šíření nepravdivých informací (dezinformací) o vojenských, zvláště plánovaných záměrech činnosti.

Efektivního účinku se dosáhne vhodnou kombinací způsobů a forem klamání s cílem dosáhnout optimální míry věrohodnosti.

K dosažení efektivního účinku klamání protivníka je potřebné dodržovat požadavky spočívající v komplexnosti, aktivitě, věrohodnosti, centralizaci a kontrole přípravy a provádění opatření klamání.

Klamání se plánuje, organizuje a provádí na všech stupních velení a ve všech druzích bojové činnosti.

■ Budoucnost klamání

Celé vojenství prochází neustálým vývojem v přímých i nepřímých vazbách s ostatními oblastmi společenského života. Tendence vývoje v oblasti bojové činnosti jsou nedílnou součástí vývoje vojenství.

Rozhodující úlohu mohou sehrávat zejména tyto skutečnosti:

- kvalita bude postupně nahrazovat kvantitu, přičemž rychlost přechodu bude limitována ekonomickými možnostmi států;
- bude nezbytný rozvoj informatizace v celém hospodářství i v armádě;

- početní stavy armád se budou s postupným zapojováním států do bezpečnostních struktur snižovat;
- požadavky kvality si vynutí lepší připravenost velitelů a štábů a částečnou profesionalizaci armády;
- úspěch v případném boji bude vyžadovat průběžnou modernizaci výzbroje a techniky;
- způsoby a formy bojové činnosti se postupně budou muset přizpůsobovat všem těmto a dalším podmínkám.

V souvislosti s tím poroste význam **prognózování a modelování bojové činnosti**, kterou lze jako jednu z mála lidských činností pro její složitost jen s obtížemi simulovat.

Uvedené tendence budou i pro vývoj problematiky klamání v bojové činnosti určující.

● *Klamání a informační boj*

Generál Schwarzkopf na své první obsáhlé tiskové konferenci dne 27. 2. 1991 vyslovil názor, že k rozhodujícím prvkům ve válce v Perském zálivu patřilo vedení letecké války a klamání. Tento poznatek by neměl zůstat nevyužit.

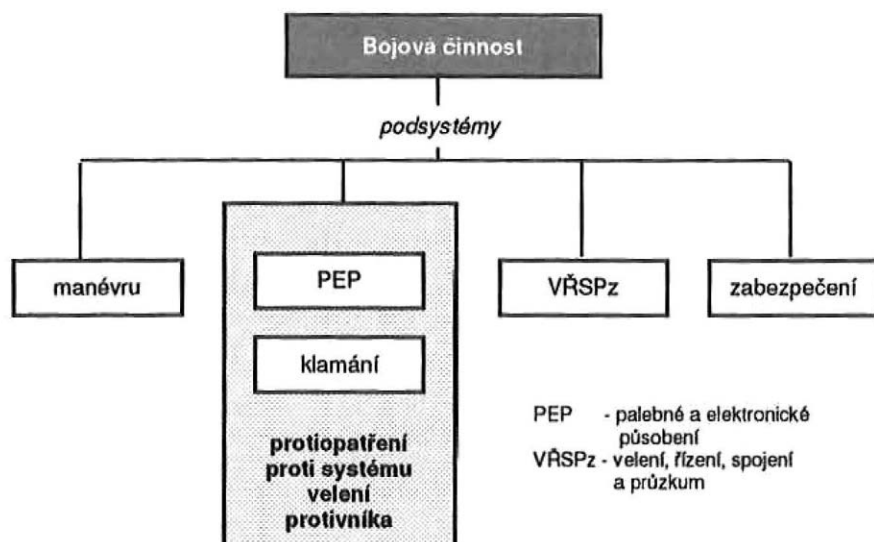
Klamání je prozatím řazeno do oblasti zabezpečení bojové činnosti, ale jsou náznaky, že by se mělo postupně stát jedním z důležitých komponentů bojové činnosti.

Informace hýbou světem a v případě války by informace byly základní podmínkou jakéhokoliv rozhodování. Budování kvalitních komunikačních (spojovacích) systémů jako materiální podstaty fungování informačního systému, jenž vytváří předpoklady pro existenci nezbytného systému velení vojskům v bojové činnosti, je tendence, která určuje místo klamání mezi ostatními komponenty bojové činnosti.

V informačním boji, který bude hrát v rámci bojové činnosti důležitou, ne-li jednu z rozhodujících rolí, **půjde v první řadě o vyřazení systému velení protivníka**. Vedle palebného a elektronického působení na tento systém velení je další možností jeho eliminace klamání, kterým bude ovlivňován celý proces velení vojskům protivníka.

Dobře fungující systém velení vojskům bude důležitým činitelem pro splnění cílů boje či operace. Potřeba jeho vyřazení bude základním motivem pro vytvoření systému protipatření proti systému velení protivníka, zahrnujícím palebné a elektronické působení a klamání (viz obr.) Tuto tendenci lze považovat za základní. Může významně ovlivnit další vývoj problematiky klamání.

Neustále probíhající vývoj nových a dokonalejších prostředků průzkumu a ničení by měl být hnacím motorem vývoje nových a dokonalejších způsobů a prostředků klamání. Zatímco průzkum protivníka, přesněji zpravodajská služba, předkládá souhrn analyticky zpracovaných informací o našich vojscích a dalších skutečnostech, majících vliv na přijetí jeho rozhodnutí, moderní prostředky ničení, zejména ty, které využívají „inteligentní munici“ k ničení tanků a obrněných cílů, pracují s informacemi, a to autonomně, mezi střelou a cílem. Je proto také nutné hledat nové způsoby, jak oklamat samu techniku.

Obr. Vývoj prostředků klamání a životnosti vojsk

Určité zpoždění vývoje prostředků klamání za vývojem prostředků průzkumu a ničení má nutně vliv na použitelnost způsobů a forem klamání v soudobém boji a operaci. Pro nejbližší období se jeví tendence širšího uplatňování dezinformování, zvláště na strategické a operační úrovni a z forem maskování se nejsnadněji dosáhne potřebné hodnověrnosti demonstrační činností vojsk. Prostředky imitace, technické prostředky maskování, ale i využívání prostředí je velmi omezené z důvodu vysoké účinnosti průzkumu. Současné makety, nátěry, sítě, koutové odrážecí nebo imitátory jsou pro moderní prostředky průzkumu „čitelné“ a tím demaskující. Využívání terénu a zvláště „hluchých“ míst se vedle dezinformace stává nejlevnějším, ale zároveň málo spolehlivým prostředkem dosažení efektu klamání, zvláště pro obránce.

Oklamání inteligentní munice, která si vytváří v poslední fázi svého letu autonomní informační subsystém, je zcela novým problémem v oblasti klamání. Inteligentní munice (např. střela AGM-114 Hellfire, vybavená laserovými vyhledávacími hlavicemi, střela AGM-65A, vybavená televizní kamerou) se sama navádí na cíl, který ji dříve aktivizuje. Oklamání této munice si vyžaduje vyvíjet prostředky, které mohou informační tok mezi střelou a cílem změnit (deformovat, omezit, přerušit) nebo vytvořit jiný.

Obecně lze tyto prostředky rozdělit na:

- pasivní prostředky klamání (nátěry, snižující rozdíl teplot mezi povrchem cíle a prostředím, nátěry pohlcující radiolokační vlny, rohože a různé deformační masky, speciální maskovací sítě atd.);

- aktivní prostředky klamání (dýmové clony, aerosoly, imitační prostředky - nálože k vyzařování tepla, kovové pásky, koutové odrážače, rušící prostředky vyzařující i infračervené záření, systémy varování atd.).

Na základě navrženého členění způsobů a forem klamání (viz článek ve VR č. 2/94, str. 46) lze analogicky rozdělit způsoby klamání inteligentní munice na maskování formou skrývání (např. nátěry, rušící prostředky, dýmové clony) a předstírání (imitační prostředky) přičemž zastírání zde pravděpodobně své zastoupení nemá (inteligentní munice není myslící člověk). Nabízí se k řešení vývoj některých forem dezinformování s cílem dosáhnout samozničení těchto inteligentních střel.

Spojitost tempa vývoje prostředků klamání s vývojem prostředků průzkumu a ničení je zřejmá a má přímou souvislost s posílením ochrany, a tím životnosti vojsk.

● *Připravenost subjektů řízení*

Jednou z podmínek efektivnosti klamání v bojové činnosti je úroveň připravenosti štábů a vojsk možných způsobů a forem klamání používat. Vyškolení velitele a příslušníky štábů v této problematice, hodnotit tuto oblast, cvičit vojska v používání prostředků maskování jsou nezbytné požadavky dosažení této efektivnosti. Velitelé a štáby by měli zvyšovat schopnost plánovat a organizovat klamání.

Je nutné neustále zdokonalovat metody práce, více využívat výpočetní techniku, např. počítačového modelování i k přípravě zámyslu a rozhodnutí velitele ke klamání. Předpokladem efektivnosti práce je i zjednodušení a snížení objemu zpracovávané dokumentace souběžně s postupným zaváděním automatizovaných systémů velení vojskům. V operační přípravě by se měly při ŠN a VŠC více procvičovat otázky klamání.

Vojska by se měla procvičovat v rámci taktické a takticko-odborné přípravy v otázkách klamání, zvláště skrývání a předstírání.

Předpokladem přípravy velitelů, štábů a vojsk je **vypracování nových předpisů a osnov**, které budou obsahovat i problematiku klamání v bojové činnosti.

● *Klamání a psychika velitelů*

Zajímavým problémem, který by si zasloužil hlubší rozbor, je otázka psychologického nebo dokonce psychotronického působení na vojska protivníka.

Při představě, že může být působeno i na rozhodovací proces velitele, tedy i na jeho psychickou stránku, lze v jistém smyslu připustit, že psychologické působení na subjekt rozhodování protivníka může patřit do problematiky **klamání**, přesněji do oblasti **dezinformování**. Jedním z důležitých psychologických prvků je **vnímání**, např. vnímání bojové nebo operační situace. Psychologickým působením (tlakem) však toto vnímání může být podle intenzity působení „zříděno“ iluzemi (fyzikálními, fyziologickými, psychologickými), což může vést k nesprávnému rozhodování. Při psychotronickém působení by pravděpodobně mohla být ovlivňována vůle subjektu rozhodování. Zda toto „vedení“ subjektu patří do dezinformování nebo do diverze, což je jiná kategorie než klamání, je věcí psychologů.

Při tendenci snižování počtů armády se nejeví reálné, aby byly vytvářeny specializované jednotky k plnění opatření klamání ve prospěch vojsk. Ani z časového hlediska se nezdá být reálné použití těchto specializovaných jednotek.

Posilování autonomnosti, samostatnosti a soběstačnosti je schůdnější cesta.

Tak jako ochrana vojsk je záležitostí každé jednotky, útvaru a svazku, tak i klamání musí být touto vševojskovou záležitostí. Činnost týkající se velké většiny vojsk nemůže zvládnout specializovaná jednotka. **Umístění prostředků klamání přímo u bojových a zabezpečovacích jednotek a útvarů je správnější**, i když možná složitější cesta. Ani myšlenka mobilizačně vytvářených jednotek ke klamání se nejeví z hlediska vycvičenosti velitelů a jednotek reálná.

Jde o to chápat klamání jako součást vojenského umění, jehož využíváním lze dosáhnout snáze vítězství. Klamání by se proto mělo stát vševojskovou záležitostí v pravém slova smyslu a ne jej realizovat speciálními jednotkami.